

Константинова О.В. Специфіка американських і британських термінів оподаткування. *Мовні і концептуальні картини світу*: Збірник наукових праць. Київ: Видавничо-поліграфічний центр “Київський університет”, 2003. Вип. 9. С. 138-142 (430 с.)

О.В. Константинова

Специфіка американських і британських термінів оподаткування

Актуальність даної статті зумовлена стійким інтересом до вивчення національної специфіки регіональних варіантів англійської мови, зокрема у термінологічній лексиці. Переважно конвергентний розвиток національних варіантів англійської мови не означає повного зникнення дивергенції, особливо у вузькофахових термінологіях, що потребує їх дослідження з метою відображення у вузькопрофільних словниках.

Англомовні терміни оподаткування привертали увагу дослідників лише в складі юридичної (Гумовська 2000), або більш широкої фінансової термінології (Гутиряк 1999; Лотка 2000; Дуда 2001). Вузькоспеціальна термінологія податкових терміносистем як США, так і Великобританії ще не була виділена з метою теоретичного осмислення, що дозволило б виявити структурно-семантичні особливості термінологічної лексики оподаткування американського і британського варіантів англійської мови.

Розкрити специфіку понять будь-якої терміносистеми та їхньої мовної об'єктивації засобами термінологічної номінації неможливо поза системою знань, до якої ці термінологічні поняття належать; тому дослідженню терміносистеми на лінгвістичному рівні має передувати розгляд понятійного апарата галузі знань, що досліджується. Отже, завданням даної статті є створення моделей концептуальних апаратів термінології оподаткування американського і британського варіантів сучасної англійської мови з виділенням концептуальних центрів понятійної області досліджуваної терміносистеми.

Податкова система – невід'ємна складова частина фінансово-економічного життя будь-якої країни, тому термінологія, що її обслуговує, має включати в себе, окрім базових понять, деякі загальноекономічні, фінансові, юридичні поняття тощо. Саме з цих причин виділити податкову термінологію з більш широкої фінансово-економічної з метою теоретичного вивчення можна дещо умовно, однак необхідно через практичні потреби фахівців, оскільки загальногалузеві словники зазвичай не відображають окремі й часто неоднорідні вузькофахові підсистеми термінів, що незручно спеціалістам, які працюють з конкретною термінологією. Вивчення фахових терміносистем частково дозволяє усунути проблеми

полісемії й омонімії термінів, що підвищує ефективність лексикографічних праць для спеціалістів, а також сприяє адекватному охопленню спеціальної лексики обраної предметної галузі [Гринєв 1986, 21-22, 39, 50].

Результатом когніції і наукового пізнання завжди є класифікація. Науковій класифікації понять передують побутова класифікація речей, присутня в будь-якій цілеспрямованій діяльності. Наукова класифікація, за визначенням А.В. Суперанської, – „це впорядкований спосіб асоціації і дисоціації, а також розумової організації ідей, представлених у мозку людини в формі понять”. Класифікації підлягають не окремі об’єкти, а поняття про об’єкти як певні мисленнєві категорії. Називаючи об’єкти, людина намагається об’єднати їх у класи, виділивши їхні суттєві ознаки. Класифікація понять може базуватися на різних принципах, але завжди треба враховувати, що в системах відображені лише синхронні відносини, з розвитком галузі системи перебудовуються. Понятійні системи утворюються за посередництвом відношень між поняттями: ієрархічних і неієрархічних. Ієрархічні важливіші, оскільки вони встановлюють супер- і субординацію понять на різних рівнях їх розмежування або об’єднання. Найчастіше в термінологічних стандартах відображають групи понять, пов’язаних родо-видовими відносинами, доповнюючи їх партитивними відносинами, а також відображенням міжкатегоріальних зв’язків типу „предмет – процес”, „властивість – предмет”, де одне поняття характеризує інше якісно або кількісно [Суперанская 1988, 138-148].

У кожній галузевій системі понять (і відповідно у термінології – її мовному вираженні) можна виділити чотири основні групи понять (термінів): 1) базові поняття; 2) основні поняття; 3) похідні і складні поняття, що їх отримують у результаті перетворення основних понять; 4) суміжні – необхідні поняття із суміжних галузей знань [Лейчик, Смирнов, Сулова 1977, 25].

Для виконання поставлених у нашому дослідженні завдань вважаємо доцільним побудувати модель концептуального апарату англomовної термінології оподаткування з виділенням концептуальних центрів її понятійної області, враховуючи ієрархічні відносини понять досліджуваної спеціальної галузі. Встановлення ієрархічних відносин понять провадилося на основі різноманітних дефініцій термінів (довідкових тлумачень, наукових, контекстуальних, синонімічних, антонімічних дефініцій, посилань на визначений термін), які можна вважати засобом для опису значення терміна [Гринєв 1986, 45]. Дефініція є також експлікацією поняття, оскільки вона „відповідає обсягові поняття і передає його основний зміст... Термін іменує поняття і конституюється за допомогою

дефініції” [Суперанская 1988, 161]. Не всі терміни, відібрані для нашого дослідження, визначено суто науковими дефініціями у відповідності до певних логічних правил, оскільки ми дотримуємося тієї точки зору, що терміни наряду з поняттями науки (у даному випадку фінансової) іменують також і спеціальні / професійні поняття. Критерієм відбору термінів слугувало їх функціонування у сучасних англійських спеціальних фахових текстах з питань оподаткування: у фахових статтях, англійських тлумачних фінансово-економічних словниках, деклараціях, інструкціях до декларацій, міжнародних угодах тощо, де ці термінологічні одиниці позначають суттєві для даної практичної і теоретичної сфери діяльності спеціальні поняття. Усього було відібрано 1402 терміна.

Спираючись на запропоновані А.В. Суперанською та В.М. Лейчиком принципи моделювання систем понять, у проаналізованій англійській терміносистемі оподаткування з метою лінгвістичного дослідження можна виділити 11 концептуальних груп термінологічних одиниць, що пов’язані між собою ієрархічними відносинами та певним понятійним взаємозв’язком і утворюють концептуальний апарат англійської термінології оподаткування. Спільне поняття концептуальної групи входить як компонент у систему інших понять, утворюючи понятійний простір певного рівня концептуальної стратифікації термінів.

У понятійній області термінології оподаткування виділяються три концептуальних центри: **1) СИСТЕМА ОПОДАТКУВАННЯ**, в якій входять базові поняття англо-американської терміносистеми оподаткування; **2) ФУНКЦІОНУВАННЯ ПОДАТКОВОЇ СИСТЕМИ**, який відображає основні поняття досліджуваної термінології; **3) ПОНЯТТЯ СУМІЖНИХ ГАЛУЗЕЙ ЗНАНЬ**, що його утворюють необхідні для функціонування даної терміносистеми статистико-математичні, юридичні поняття, та поняття фондового ринку і страхування. Навколо цих центрів розташовуються концептуальні групи термінів, що тяжіють до них.

Так, аналіз термінологічних дефініцій показав, що з концептуальним центром **СИСТЕМА ОПОДАТКУВАННЯ** безпосередньо пов’язані терміни наступних концептуальних груп. Перша група термінів – **1.1) податки** (269 од., або 19,2% всіх проаналізованих термінів), наприклад: *federal sales tax_{AmE}* – „федеральний податок на продаж”. Концептуальна група **1.2) елементи системи оподаткування** (356 од., або 25,4% від загальної кількості термінів) складається з п’яти понятійних підгруп, що позначають: **1.2.а) суб’єкт оподаткування** (75 од.): *bearer of tax liability* – „платник податку”; **1.2.б) об’єкт, база оподаткування** (201 од.): *gross income* – „валовий дохід”; **1.2.в) ставки / квоти** (21 од.):

graduated rate – „диференційована ставка податку”; **1.2.г) строки** (23 од.): *monthly tax payment system* – „щомісячна сплата податків”; **1.2.д) податкові надходження, суми** (36 од.): *accrued tax* – „накопичена заборгованість по сплаті податків”. У третю групу **1.3) процеси і характеристики** (143 од., або 10,2% від загальної кількості термінів) ми віднесли терміни, що позначають поняття ознак, характеристик певних явищ даної терміносистеми, а також процесів, пов’язаних з ними. Термінологічні одиниці третьої концептуальної групи складають дві підгрупи: **1.3.а) процеси** (91 од.): *deflection of tax liability* – „законне перенесення податку на іншу особу”; **1.3.б) характеристики** (52 од.): *subject to taxation/ ratable* – „такий, що підлягає оподаткуванню”.

У концептуальну підгрупу **процеси** з відібраних нами термінологічних одиниць увійшло всього 39 дієслів (2,8% від корпусу одиниць), решта понять цієї підгрупи позначається іменниками та герундієм. У лінгвістичній науці існує дві точки зору щодо того, які частини мови можуть виконувати функції терміна. Прихильники виключно субстантивного характеру термінології (Г.О. Винокур, О.С. Ахманова, А.В. Суперанська) підкреслюють притаманне іменнику (та субстантивному словосполученню) категоріальне значення предметності, яке дозволяє мислити предметно, оперуючи *назвами* дій, процесів, якостей і характеристик при створенні мисленнєвих конструктів. Вважаємо, що такі терміни є результатом наукового аналізу термінології спеціалістами-носіями мови, які вивчають спеціальні поняття як логічні суб’єкти з метою якнайповніше встановити обсяг і зміст спеціальних термінів певної системи понять. Метою лінгвістичного аналізу термінологій є відображення реально існуючого терміновживання та функціонування термінів у різноманітних фахових підмовах. Спостереження над фактологічним матеріалом показують, що ряд понять, які термінуються, є ширшими за семантичні можливості іменника як засобу вираження цих понять, тому термінами можуть бути не лише іменники та словосполучення на їх основі, а й дієслова, прикметники, прислівники. Таку думку доводять В.П. Даниленко, В.М. Лейчик, Т.А. Журавльова та ін. Практичні завдання нашого дослідження також потребують виділення термінів-дієслів і термінів-прикметників, хоча проаналізований корпус термінологічних одиниць дозволяє зробити висновки про переважно субстантивний характер англомовної термінологічної номінації в цій сфері, незважаючи на деяку кількість термінів-дієслів у її складі.

З другим концептуальним центром – **ФУНКЦІОНУВАННЯ ПОДАТКОВОЇ СИСТЕМИ** – асоціюється цілий ряд концептуальних груп термінів, що позначають: **2.1) податкове адміністрування** (62

од., або 4,4% від загальної кількості термінів); **2.2) податковий менеджмент** (186 од., 13,3%); **2.3) елементи податкової політики** (26 од., 16%); **2.4) поняття фінансової науки** (99 од., 7,1%). До першої концептуальної групи ми віднесли терміни, що дають назви спеціалістам досліджуваної галузі, адміністративним податковим органам обох держав та різноманітним організаціям, пов'язаним із функціонуванням податкової системи: *surveyor of taxes_{BrE}* – „податковий інспектор”; друга концептуальна група термінів складається з двох понятійних підгруп: **2.2.а) документи, бази даних** (82 од.): *separate return* – „окрема податкова декларація (одного з членів сім'ї)”; **2.2.б) методи, схеми, правила нарахувань** (104 од.): *Cafeteria plan_{AmE}* – „схема, за якою працівник має право обирати оподатковувані або неоподатковувані пільги з тих, що пропонує роботодавець”; третя концептуальна група термінів відображає поняття, пов'язані з діяльністю держави у сфері встановлення і стягнення податків з метою оптимального оподаткування, що досягається, зокрема, системою пільг та певним механізмом контролю. Ця концептуальна група об'єднує дві понятійні підгрупи: **2.3.а) пільги** (209 од.): *retirement income credit* – „податкова знижка для осіб, що вийшли на пенсію”; **2.3.б) санкції** (17 од.): *punitive tax on retained earnings* – „податковий штраф за зловживання відрахуваннями у фонд нерозподіленого прибутку”.

Остання концептуальна група термінологічних одиниць, асоційована з концептуальним центром **ФУНКЦІОНУВАННЯ ПОДАТКОВОЇ СИСТЕМИ** – **поняття фінансової науки** – об'єднує терміни, які позначають наукові поняття тієї чи іншої фінансової або економічної доктрини і вживаються у спеціальних фахових текстах з питань оподаткування: *equitable taxation* – „справедливе оподаткування”. Група налічує 99 одиниць.

Решта концептуальних груп термінів, виділених у нашому дослідженні, згруповані навколо концептуального центру **ПОНЯТТЯ СУМІЖНИХ ГАЛУЗЕЙ ЗНАНЬ** і об'єднують необхідні для функціонування англomовної термінології оподаткування поняття з таких спеціальних галузей знання як статистика, фондовий ринок, страхування, юриспруденція, що відповідно відображено термінами наступних підгруп: **3.1) статистико-математичні терміни** (15 од., 1,1%): *to figure(the tax)* – „вирахувати / визначити суму податку”; **3.2) терміни фондового ринку** (33 од., 2,4%): *wash sales* – „фіктивний продаж цінних паперів з наступним перепродажем”; **3.3) терміни страхування** (6 од., 0,4%): *unemployment insurance* – „страхування від безробіття”; **3.4) юридичні** (7 од., 0,5%): *separate maintenance payments* – „виплати, що їх здійснює чоловік / жінка на утримання іншої сторони (за рішенням суду або добровільно)”.

Література

1. Василик О.Д. Державні фінанси України. – К.: Вища шк., 1997. – 383 с.
2. Гринёв С.В. Введение в терминологическую лексикографию. – М.: Изд-во МГУ, 1986. – 102с.
3. Гумовська І.М. Англійська юридична термінологія в економічних текстах: генезис, дериваційні та семантико-функціональні аспекти: Дис... канд. філолог. наук. – Львів, 2000.
4. Гутиряк О.І. Англійська термінологія маркетингу: структура та семантичні характеристики: Автореф. дис... канд. філол. наук. – К., 1999. – 18 с.
5. Дуда О.І. Процеси термінологізації в сучасній англійській мові (на матеріалі літератури з кредитно-банківської справи): Дис... канд. філолог. наук. – Львів, - 2001.
6. Лейчик В.М., Смирнов И.П., Сулова И.М. Терминология информатики. Итоги науки и техники // Информатика. М.: ВИНТИ, 1977. – т.2. – 138с.
7. Лотка О.М. Англійська термінологія фінансово-економічних взаємин: Автореф. дис... канд. філол. наук. – К., 2000. – 19 с.
8. Налоговые системы зарубежных стран. – М.: Закон и право, ЮНИТИ, 1997. – 191 с.
9. Суперанская А.В., Подольская Н.В., Васильева Н.В. Общая терминология: Вопросы теории. – М.: Наука, 1989. – 246с.

Джерела ілюстративного матеріалу

10. Англо-русский словарь по экономике и финансам /Под ред. А.В. Аникина. – С.-Пб.: Экономическая школа, 1993. – 589 с.
11. Longman Business English Dictionary, 2000. – 533р.
12. www.irs.gov.